

DATE CU PRIVIRE LA ISTORIA COSTUMULUI DIN MOLDOVA SECOLULUI XV-XVI

SAVIȚKAIA-BARAGHIN Iarîna

Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, or. Chișinău, Republica Moldova

Abstract: *Beyond the material or the finishing of the Romanian court clothes, which can be found at Western, Byzantine or near-East prototypes, we notice a number of particular features belonging to the local traditions. Thus, the embroidery or the arrangement of some ornaments gives a special character to the costume. Presenting the history of the auditorium costume, it succeeds in putting or clarifying a series of problems related to medieval textiles or their fabrication. The methodical analysis of a large number of fabrics found at archaeological excavations and identified on epic images or compared with similar products in the surrounding or remote lands, favors the establishment of a typology important both for the reconstruction of the Romanian culture and for the location or settlement in time of faces of voivodes and boyars.*

Cuvinte cheie: *embroidery, costume, fabrics, national art, medieval art, caftan.*

1. INTRODUCERE

Istoria costumului în Moldova cuprinde geneza și evoluția culturii materiale și spirituale, faptele, evenimentele și procesele ce s-au desfășurat în spațiul carpato-danubiano-pontic de la începuturile umanității până astăzi. Portul nostru și elementele variate ale lui, oglindește pe parcursul evoluției sale însăși istoria, cu frământările sociale, cu neconținutele lupte pentru libertate.

Veacuri neliniștite, bătute de sângeroase războaie, în decursul cărora, costumul istoric din Moldova, de influență europeană până la începutul veacului al XV-lea începe să împrumute tot mai multe elemente orientale, odată cu pierderea suveranității naționale, pentru ca în preajma începuturilor renașterii noastre, câțiva ani după revoluția franceză și sub înrâurirea ei, să năzuiască a se întoarce iarăși la moda continentului, ca un preludiu al particularității de mai târziu la marea comunitate de noțiuni europene.

2. EVALUAREA ASPECTELOR COSTUMELOR DIN SECOLUL XV-XVI

Vestimentația moldavă din secolele XV-XVI a jucat un rol extrem de important în tot complexul artelor decorative a perioadei menționate. Ea a cunoscut o evoluție lentă, dar fermă, de la o modă de factură bizantino-paleologică în secolul XV, la un tip de port de factură barocă la începutul secolului al XVII-lea. Pe parcursul acestei evoluții au fost simțitoare o serie de influențe externe, precum stilistica brocarturilor venețiene, influența stilisticii școlii italo-cretane în sfera artelor decorative, puternica influență polono-lituaniană și maghiară. Cu toate acestea, în pofida influențelor venite din afara țării, portul medieval moldav se prezintă ca un organism unitar, în care înnoirile (de

exemplu trecerea de la lungile granatza bizantine spre tipurile de caftan orientale) erau recepționate cu discernământ și erau integrate în stilistica artelor decorative autohtone deja existentă. În pofida rarității exemplarelor de opere de artă vestimentară conservate până în prezent, tablourile votive din frescele moldave, precum și compozițiile cu donatori din broderiile și icoanele medievale, probează o diversitate și o somptuozitate a portului princiar și aristocratic. Realizate cu multă minuțiozitate, extreme de reușit armonizate din punct de vedere cromatic, piesele de vestimentație medievală moldavă merită să fie considerate drept opere de primă mărime în contextul culturii acelor timpuri.

Cu mult mai slab este prezentat în documentele de epocă (atât plastice cât și scrise) portul popular. Practic, până la secolul al XVII-lea nu avem mostre de port popular, sau port al meșteșugarilor și breslașilor în opere votive sau în vestigiile funerare conservate. Aceste lacune sunt însă compensate de stuctura tradițională a portului popular, fapt care ne permite să extrapolăm unele fenomene artistice atestate în secolele XVII-XIX, la structura portului autohton mai vechi, de secol XV-XVI.

Pictura murală a bisericilor, cu portretele pe care ni le păstrează, ca și diferitele broderii și miniaturi constituie un material iconografic important pentru cunoașterea ansamblului costumului din această epocă, care vine să completeze, pentru detalii, fragmente arheologice de veșminte găsite în mormintele.

Analiza fragmentelor a permis de a determina din ce era compus costumului de ceremonie a voievodului, cel al familiei sale și a celor de la curte, din această perioadă. Costumul era compus din dintr-o lungă tunică ce se coboară până la glezne, cu mâneci drepte pentru bărbați și foarte largi pentru femei, și ornamentate cu broderii de aur și de mătase la răscoiala gâtului, mâneci și câteodată la piept. Un lung mantou îl acoperea, deschis înaintea, cu mâneci foarte largi și lungi ornată cu o bandă decorativă. Ea era făcută din velur brodat cu fir de aur sau de brocart: mânecile, gulerul, pieptul și poalele erau brodate cu perle și pietre scumpe. Acest mantou care în ansamblu se apropia de *granatza* bizantină, era des purtată de voievozi și de feciorii lor, mai rar de fiicele voievozilor. Restul familiei și boierii purtau un mantou care se diferenția de altele prin tăietura mânecii, lungă și dreaptă, despicată până la umeri și atârnată spre spate, un larg guler de blană acoperea umerii și spatelul. Aceste mantouri erau câteodată în întregime din blană. Mai rar erau purtate pelerinele scurte fără mâneci, ce cădeau în pliuri. Coafurile doamnelor boierilor erau de modă occidentală, germanică, în timp ce toca boierilor era de modă poloneză. Ornamentele brodate, din care a fost posibilă de a studia detaliile, sunt particular interesante fapt fiind ca ele recurg la motive geometrice asemănătoare cu cele utilizate în zilele noastre de țărani.

Din analiza principalelor piese de vestimentație conservate până în prezent (de exemplu: brocartul bizantin al îmbrăcămintei lui Alexandru cel Bun descoperit în mormântul domnitorului și aflat acuma la mănăstirea Bistrița) sau din analiza tablourilor votive, se poate desprinde o încheiere care este valabilă pentru întreg studiul civilizației și artei moldovenești din secolele XV-XVI.

Viața de curte conferă vestimentației princiare și boierești din Moldova medievală o dimensiune specifică, în care tradiția bizantină se îmbină organic atât cu noile tendințe de factură occidentală venite din Italia (în special, din Veneția) și din Polonia, precum și cu noile tendințe de factură orientală, venite fie prin filiera otomană (în special după căderea Constantinopolului în 1453) cât și prin filiera hanatului Crimeei sau altor hanate tătărăști din regiunile de stepă est-europene.

Costumul de curte din secolul XV-XVI, ca toate alte manifestări de artă și civilizație, se menține sub forme similare în timpul primei jumătăți a secolului al XVI-lea. Se distinge, în primul rând, din anumite trăsături de origine veche, ceea ce mărturisește de persistența unei tradiții bizantine puternice în favoarea curții lui Alexandru cel Bun. Se adoptă totodată, în detalii o serie de elemente occidentale asemănătoare cu cele din costumul de la curtea ungară și poloneză, în care, la această epocă, se resimte puternic influența Renașterii italiene.

Am stabilit numeroase categorii de materiale și piese de îmbrăcăminte, consemnate în hrisoave și în diversele tratate comerciale - îndeosebi cele cu Brașovul, Sibiu, Bistrița - ale căror nume ne erau familiare. Această descriere sistematică a mărfurilor vestimentare românești și, mai cu seamă, a celor care veneau din străinătate, cu precădere din Italia și din Orientul apropiat, contribuie la completarea datelor pe care le avem despre comerțul țărilor române în evul mediu. Constatăm totodată că predilecțiile clasei feudale în privința îmbrăcăminteii oglindesc în mare succesiunea etapelor istorice: influența occidentală a secolului al XIV-lea, colorată de reflexe ale curții angevine transcarpatine, face loc celei sud-dunărene, de tradiție bizantină, urmata la rândul ei de o tot mai copleșitoare modă orientală.

Am încercat să găsec în veșmântul tipic al acestor trei etape simbolul dominant: astfel Mircea cel Bătrân poartă «pourpoint»-ul, tunica ajustată pe corp, Ștefan cel Mare bogata granată bizantină, iar Petru Rareș caftanul oriental, care va domina până în secolul al XVIII-lea. Trecerea din cea de-a doua în ultima fază, care are loc în secolul al XVI-lea, se explică evident prin accentuarea dominației Porții otomane care duce la înlocuirea mantiei bizantine de ceremonie cu caftanul turcesc, simbol al investiției. În lucrarea sa, pornind de la o documentare amplă și sistematică și în urma unei analize atente, tocmai aceste implicații istorice, care ne evocă somptuozitatea și hieratismul unor desfășurări aulice foarte sugestive.

Noile date referitoare la picturile murale din secolele XV-XVI, - date obținute în urma finalizării unei serii de ambițioase programe și proiecte de restaurare a monumentelor de artă din județul Suceava. De altfel, modelul unic moldav a atras de timpuriu atenția lumii savante, fiind treptat redescoperit și recunoscut drept un fenomen european. Ceea ce se reflectă și în statutul oferit de UNESCO, care a înscris monumentele cu pictură murală exterioară din Moldova în Lista Patrimoniului Mondial. Lucrările de restaurare recente - îndeosebi cele de la Probota - indică, odată în plus, ce beneficii extraordinare produce efortul civilizată de restituire a însemnelor culturii ortodoxiei răsăritene pentru cunoașterea importante sale contribuții la creștinism și, prin aceasta, la cultura universală.

Am putea constata că până târziu, până la frontiera secolului al XVI-lea, - în Moldova vechea tradiție bizantină era încă vie, deși, evident, remodelată în conformitate cu noile doleanțe și gusturi ale secolului ce a urmat căderii Constantinopolului. Ader într-o măsură în opinia faptului că acumulările teoretice, mai ales cele din ultimii 20 - 25 de ani, ne obligă să revizuim mereu viziunile noastre în ceea ce privește valențele estetice ale trecutului, să le ajustăm la noile imperative ale prezentului. Cu atât mai mult cu cât în spațiul Moldovei, în spațiul Bucovinei în speță, monumentele trecutului au generat permanent noi exegeze și au fost surse permanente de inspirație pentru marea majoritate a artiștilor contemporani, indiferent de opțiunile stilistice, estetice ori ideologice ale celor din urmă.

3. REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- [1] Berza, M., *Stema Moldovei în timpul lui Ștefan cel Mare*, în SCIA, nr. 1-2, 1955, p. 77
- [2] Elian, Al. *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*. Culegere de studii îngrijită de M. Berza, București, Ed. Academiei, 1964, p.109-149.
- [3] Focșăneanu, I., Diaconu, Gh., *Bazele puterii militare a lui Ștefan cel Mare*, în vol. „Studii cu privire la Ștefan cel Mare”, București, Ed. Academiei, 1956, p. 113-168
- [4] Grabar, A., *La peinture religieuse en Bulgarie*, Paris, 1928, p. 337
- [5] Nicolescu, C., *Date cu privire la istoria costumului în Moldova*, în SCIA,, nr. 1-2, 1957, fig. 4.
- [6] Nicolescu, C. *Istoria costumului de curte în țările române*, București, 1970, p.167.
- [7] Oprescu, G., în „*Viața românească*”,martie,1938,p.131.
- [8] Oprescu, Gh., *Țările Române văzute de artiști francezi, seolul XVIII și XIX*,1926, p. 28
- [9] Oprescu, Gh., *L'art du paysan roumain*, București,1937, p. 76.
- [10] Olteanu, Șt., *Meșteșugurile din Moldova în sec.XVII*, în „Studii și materiale de istorie medie”,vol. III, 1959, p. 150.
- [11] Panaitescu P.P., *Călători poloni în țările române*, București, 1930, Academia Română, 272 p.
- [12] Sronkova, O., *Die Mode von der Renaissance bis zum Rokoko*, în „Artia”, Praga, și „Arhiva istorică a României”, an. I,nr.8,1864,p. 63-64.
- [13] Ștefănescu, D., *Le roman de Varlaam et de Joasaph, Mustre en peinture*, Bruxelles, 1932.